ФІЛОСОФСЬКІ ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

КАНЦІР Володимир Степанович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-3689-4697

УДК 343.326

DOI 10.32782/NP.2022.1.25

В умовах глобальних викликів, транснаціонального співробітництва, трансформацій, терористичні загрози виступають диверсифікованим політико-соціальним явищем, яке уособлює насильницькі дії, погрози чи диверсійні атаки, що здійснюються одноособово або групою осіб для досягнення політико-економічних, соціальних чи релігійних цілей опосередком примусу, погроз чи залякування.

Визначено, що тероризм – це інструмент примусу та протиправного протистояння чинним суспільним та законодавчим нормам, платформою якого виступає насильство.

У статті на основі контент-аналізу наукових розвідок сформульовано основні детермінанти терористичних загроз в умовах глобальних викликів; обґрунтовано філософсько-правові платформи тероризму; окреслено кореляційні зв'язки між рівнем терористичних загроз та рівнем соціального розвитку; проаналізовано взаємозв'язок медійного й інтернет-контенту з «популяризацією» такого типу кримінальних правопорушень.

Враховуючи динаміку зростання показників так званої «кіберзлочинності», статтю 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», викласти з доповненням у такій редакції: «тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, втручання в роботу цифрових мереж та електронних комунікаційних систем або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей».

Ключові слова: філософія тероризму, тероризм, філософсько-правові детермінанти, терористичні загрози, насильство, кримінальні правопорушення.

Постановка проблеми

В умовах глобалізації, транснаціонального співробітництва, трансформаційних перетворень, негативним небезпечним явищем виступають терористичні загрози, які є вагомим чинником безпеки держави та міжнародної спільноти. Тероризм виступає диверсифікованим політико-соціальним явищем, яке трактується як насильницькі дії, погрози чи диверсійні атаки, що здійснюються одноособово або групою осіб для досягнення політико-економічних, соціальних чи релігійних цілей опосередком примусу, погроз чи залякування. В умовах агресивної політики Російської Федерації, що спричинює дестабілізацію соціальних настроїв, поширення терористичної діяльності диверсійних угруповань на тимчасового окупованих територіях, філософсько-правова проблематика трактування сучасних детермінант терористичних загроз, набуває особливої ваги.

Мета статті

Здійснити спробу наукового аналізу філософсько-правової платформи формування

сучасних детермінант терористичних загроз у час глобальних викликів та оптимізації векторів протидії ризикам тероризму.

Ступінь дослідженості теми

Вивченню проблематики терористичних загроз, їх філософсько-правової інтерпретації присвячено наукові доробки таких учених філософів-правників, як: О. В. Акульшина, В. Ф. Антипенка, А. М. Бабенка, О. Ю. Баличева, М. М. Бунчука, К. Є. Войтовського, В. О. Глушкова, В. П. Горбуліна, В. К. Грищука, Б. М. Головкіна, А. О. Данилевського, Ю. Б. Данильченка, С. О. Допилки, В. В. Драного, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, О. Г. Зарубу, А. Ф. Зелінського, Д. Ю. Золотухіна, Ю. А. Іванова, А. Е. Іземова, М. В. Карчевського, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, І. О. Криворучка, В. Н. Кубальського, С. С. Кудінова, М. М. Кучерука, В. А. Ліпкана, Ю. В. Луценка, Л. М. Ляшенка, А. О. Місюри, С. М. Мохончука, Л. І. Мошкову, В. Я. Настюка, Л. В. Новікова, В. Г. Пилипчука, М. В. Рибачука, І. М. Рижова, О. О. Резнікову, А. В. Саміла, М. В. Семикіна, В. В. Середи, І. Р. Серкевич, О. О. Степанченка, В. П. Тихого, Г. П. Фердмана, В. І. Шакуна, С. С. Яценка та ін. Проте більшість праць мають оглядовий характер або стосуються аспектів проблеми виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із терористичними загрозами, що потребує подальших розвідок у цій площині.

Виклад основного матеріалу

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Тероризм – це інструмент примусу та протиправного протистояння суспільним та чинним законодавчим нормам, платформою якого виступає насильство.

Терористичні атаки часто спрямовані на цивільне населення [2], не тільки загрожуючи життю та майну людей, але й впливаючи на порядок та стабільність усього суспільства [3]. Терористичні атаки, як «нетрадиційні» надзвичайні ситуації, часто призводять до великої кількості жертв і мають величезний соціальний вплив.

Поширеним трактуванням феномену «тероризм» на теренах Європейського Союзу є наступне: «акт, який спрямований на залякування населення, примушування органів державної влади або міжнародних організацій до виконання чи навпаки, невиконання певних дій, дестабілізацію або руйнування фундаментальної політичної, конституційної, економічної або соціальної структури країни чи міжнародної організації» [4].

У США популяризується класифікація тероризму за видовими чинниками, декларується поділ на «домашній» та «міжнародний» тероризм. «Домашній тероризм» – це дії, спрямовані на порушення кримінального законодавства США, небезпечні для людського життя, які мають на меті залякати цивільне населення, вплинути на політику держави через масові руйнування, вбивства чи викрадення, вчинені на території США» [5].

Домінантою сучасного тероризму виступає тиражування, копіювання, що досить часто викликане інформацією масмедіа, які мимоволі репрезентують алгоритм реалізації терористичного акту. «Недоліком» глобалізації, у контексті терористичних загроз, вважаємо нівелювання кордонів, масовість ураження фейково-провокативною інформацією, наявність офіційно неконтрольованих логістичних потоків, зокрема торгівлі зброєю.

Терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних

груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;

- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- проходження навчання тероризму;
- виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою;
- фінансування та інше сприяння тероризму [1].

Феномен тероризму пов'язаний з проблемою насильства загалом і насильства за владними повноваженнями, зокрема. З огляду на це, тероризм є не лише своєрідним виявом зневіри, але й формою протесту проти етнічного, релігійного, гендерного, соціального та політичного утиску.

Причинами популяризації терористичних загроз, передусім, є політичні важелі:

- тероризм знижує ефективність управління суспільством і, як наслідок, регулювання соціально-політичних процесів;
- послаблюючи державні та суспільні структури, тероризм виступає живильним середовищем для утворення та посилення впливу в суспільстві опозиційних антиконституційних утворень;
- активізуючи морально-психологічний вплив на населення, тероризм викликає хаос, провокації, ускладнення, озлобленість людей стосовно один одного, що використовується ним у своїх політичних цілях;
- виходячи за межі державних кордонів, створюючи транснаціональні злочинні структури, тероризм набуває міжнародного характеру і становить небезпеку для всього міжнародного співтовариства [6, с. 13].

В умовах сьогодення світові війни і відкриті міждержавні конфлікти відходять у небуття, визначальною стає боротьба за сфери впливу, ринки збуту, домінування у глобальному економічному просторі. Інструментарієм досягнення окресленої мети виступає симбіоз політико-економічних важелів впливу та терористичних методів «війни низької інтенсивності».

Зазвичай, тероризм властивий державам із суттєвою диференціацією суспільних верств населення: « … в бідних, нерозвинутих державах, що перебувають на найнижчих рівнях економічного і соціального розвитку, проявів політичного екстремізму і тероризму у чистому виді практично не існує. Разом із тим, у державі, де багатству незначної меншості населення протиставляється злиденність більшості людей і панує зневіра у те, що можливо що-небудь змінити законними засобами, існують усі передумови для його виникнення» [6].

Еволюція терористичних загроз спричинена численними факторами, які перманентно диференціюються відповідно до суспільних викликів:

- терористичні загрози еволюціонували від групових актів до злочинів поодиноких осіб, які часто радикалізуються у соціальних мережах та оперативно мобілізуються до насильства;
- медійна та мережева популяризація: екстремістська діяльність популяризується шляхом файлообмінного контенту, розробки глобальних ігрових додатків.

Контент-аналіз наукових розвідок дає змогу виокремити істотні ознаки сучасного тероризму:

- злочинний спосіб досягнення мети шляхом реалізації насильницьких дій;
- дуальний характер об'єкта насильства (об'єкт терористичного впливу – кінцевий стратегічний об'єкт);
- формування панічних настроїв, страху та психолого-емоційної напруги;
- публічність та гласність такого типу суспільно небезпечних діянь.

Як негативне соціально-політичне явище, тероризм несе низку ендогенних та екзогенних ризиків, адже до його складу, згідно з позицією Interpol включають: організований тероризм у зонах конфлікту, іноземних бойовиків-терористів, радикалізованих «вовків-одинаків» та напади з використанням хімічних, біологічних, радіологічних, ядерних і вибухових матеріалів [7].

У вітчизняному законодавчому полі чітко регламентоване поняття «терористичний ризик» [8], як визначення ступеня загрози вчинення терористичного акту щодо об'єкта можливих терористичних посягань, ступінь уразливості такого об'єкта до можливих терористичних посягань та можливі

негативні наслідки від терористичного акту щодо такого об'єкта.

Терористичні групи продовжують підбурювати та вербувати прихильників по всьому світу, особливо зараз, використовуючи соціальні мережі та зашифровані онлайн-платформи, і, як чітко сказано у звіті SG, це посилилося через вплив пандемії Covid-19 [9].

Терористичні організації спонукають окремих фізичних осіб, зазвичай, молодих людей, залишати власні домівки й подорожувати в зони конфлікту (Ірак, Сирія, Лівія, Афганістан). З метою запобігання вільному пересуванню радикально налаштованих осіб дедалі більшої ваги набуває ідентифікація осіб за допомогою біометричних даних.

Підтвердженням вищезазначеному виступають показники Global Terrorism Index (GTI) (Глобальний індекс тероризму). За останніми оприлюдненими офіційними даними [10], Україна перебуває на 65 рейтинговій позиції (із 163) з показником індексу тероризму 1,586 із 10; Сполучені Штати Америки – 1 (8,049); Індія – 2 (7,343); Ізраїль – 6 (6,79); Іспанія – 19 (4,999); Велика Британія – 21 (4,303); Туреччина – 23 (4,161); Франція – 29 (3,739); Греція – 37 (3,419); Італія – 50 (2,621); Німеччина – 51 (2,463).

Отже, тероризм – це вияв конкретних суспільно небезпечних дій, до яких доцільно віднести: насильницькі дії над особою; серйозне пошкодження майна; створення загрози життю особи (крім особи, яка вчиняє дію); створення серйозного ризику для здоров'я або безпеки населення або частини населення; дії, спрямовані на серйозні перешкоди або серйозні порушення роботи електронної системи [11]. Запропоновані іноземними ученими детермінації трактування тероризму, як негативного суспільно-небезпечного соціального явища, на нашу думку, могли б вважатись слушними, але містять низку сугубо оціночних категорій.

Останнім часом ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозливого характеру, чому сприяють:

- активізація в Україні сепаратистських рухів та провокування таких настроїв у місцях компактного проживання національних меншин;
- агресивні дії Російської Федерації відносно України, у тому числі в Азово-Чорноморському регіоні;
- наявність на території України великої кількості найбільш уразливих об'єктів можливих терористичних посягань;
- зростання рівня злочинності, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин та інших засобів масового ураження;
- посилення інтересу до України з боку міжнародної організованої злочинності у сферах незаконної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанди зброї, небезпечних матеріалів та наркотичних засобів, відходів біологічних та хімічних речовин, ядерних матеріалів;

Таблиця 1

Динаміка кримінальних правопорушень, пов'язаних із терористичними загрозами за 2017-2021 рр

Кримінальні правопорушення	2017	2018	2019	2020	2021
Терористичний акт (ст. 258 КК України)	1385	950	909	430	326
Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України)	1	0	1	0	1
Публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст.258-2 КК України)	0	5	2	4	4
Створення терористичної групи чи терористичної організації (ст.258-3 КК України)	277	175	164	118	124
Сприяння вчиненню терористичного акту (ст.258-4 КК України)	2	0	1	1	1
Фінансування тероризму (ст.258-5 КК України)	74	51	33	32	37

*сформовано на основі [12]

- внутрішні міграційні процеси, у тому числі спричинені збройною агресією Російської Федерації проти України, а також загострення міграційної кризи у світі [8].

Попри фактичні високі ризики терористичних проявів, спостерігається тенденція зниження кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із терористичними загрозами (табл. 1), зокрема, кількість облікованих правопорушень за статтею 258 КК України зменшилась на 1059 правопорушень; за статтею 258-3 КК України – на 153 правопорушення.

Концепцією боротьби з тероризмом [8] регламентовано вектори запобігання, виявлення та зупинення терористичної діяльності, зокрема:

1) удосконалення норм чинного законодавства у частині запобігання та протидії терористичним загрозам;

2) посилення кримінальної відповідальності за терористичну діяльність;

3) перманентний інформативний моніторинг потенційних терористичних ризиків та загроз;

4) розроблення та удосконалення алгоритму протидії терористичним загрозам;

5) налагодження механізмів взаємодії та уніфікація протоколів реагування на прояви тероризму суб'єктів протидії тероризму на глобальному та національному рівнях;

6) формування у громадян «антитерористичної грамотності» та набуття компетенцій протидії терористичним загрозам;

7) імплементація інноваційних методів протидії тероризму;

8) удосконалення механізму пошуку та обробки інформації, у тому числі, за результатами фінансового моніторингу.

Враховуючи динаміку зростання показників так званої «кіберзлочинності», статтю 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [1], викласти з доповненням у такій редакції: «Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, втручання в роботу цифрових мереж та електронних комунікаційних систем або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей».

Висновки

Філософія тероризму не корелюється із засадами та постулатами природного й нормативного права, не підкоряється ні природно правовій, ні позитивно-правовій доктринам. Світоглядна платформа тероризму виступає як квазіфілософія, призначення якої полягає в «обслуговуванні» певних соціально-політичних програм.

Тероризм, як перманентна загроза безпековому середовищу, спотворює загальноприйняті звичаєві суспільні норми, наголошуючи на частковій неефективності (бездієвості) загальноприйнятих правил й протоколів протидії.

Властиво, передумовою ефективної боротьби з будь-якими викликами є тотальна поінформованість про політико-правовий і філософський підхід та детермінанти аналізованого явища.

В умовах сьогодення, світові війни і відкриті міждержавні конфлікти відходять у небуття, визначальною стає боротьба за сфери впливу, ринки збуту, домінування у глобальному економічному просторі.

Інструментом протидії терористичним загрозам не можуть слугувати автономно силові методи державних інституцій. Активна участь громадянського суспільства, нетерпимого до політичного радикалізму та ідеологічних крайнощів, виступатиме доповненням до заходів держави й гарантуватиме успіх у протистоянні.

Література

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р., № 638-IV. Дата оновлення: 01.01.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text (дата звернення : 13.01.2022).

2. Kaye, D.D. More Freedom, Less Terror?: Liberalization and Political Violence in the Arab World; RAND Corporation: Santa Monica, CA, USA, 2008

3. Li, Z., Li, X., Dong, C., Guo,F., Zhang, F., Zhang, Q. Quantitative Analysis of Global Terrorist Attacks Based on the Global Terrorism. *Sustainability.* 2021. № 13. URL: chrome-extension://dagcmkpagjlhakfdhnbomgmjdpkdklff/enhanced-reader.html?pdf=https%3A%2F%2Fbrxt.mendeley.com%2Fdocument%2Fcontent%2F14354f8f-56da-30d4-8a11-b389f8e48837 (дата звернення : 10.01.2022).

4. Council common position of 27 December 2001 on the application of specific measures to combat terrorism. URL: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=-OJ:L:2001:344:0093:0096:EN:PDF (дата звернення: 18.01.2022).

5. «Domestic terrorism». 18 U.S. Code § 2331 – Definitions. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2331 (дата звернення: 13.01.2022).

6. Канцір В. С., Серкевич І. Р. Видозміни тероризму у сучасному соціальному середовищі. *Наше право*. № 1. 2017. С. 108-113.

7. Crimes/Terrorism. URL : https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism (дата звернення: 14.01.2022).

8. Про концепцію боротьби з тероризмом: затверджено Указом Президента України від 05.03.2019 р., № 53/2019. Дата оновлення: 12.03.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text (дата звернення: 18.01.2022).

9. Roscoe J. Continuing our efforts to combat global terrorist threats: Statement by Ambassador James Roscoe at the Security Council Meeting on threats to international peace and security caused by terrorist acts. URL: https://www.gov.uk/government/speeches/continuing-our-efforts-to-combat-global-terrorist-threats (дата звернення: 17.01.2022).

10. Загальний показник індексу тероризму. URL : https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/ (дата звернення : 13.01.2022).

11. Terrorism. The Crown Prosecution Service. URL : https://www.google.com/search?q=terrorism&rlz=1C5CHFA_enUA915UA915&oq=terrorism&aqs=chrome..69i57j35i39i362l6j69i59i450l2.104j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення: 13.01.2022).

12. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення : 19.01.2022).

SUMMARY

In the context of global challenges, transnational cooperation, transformations, terrorist threats have diversified political and social phenomenon that embodies acts of violence, threats, or sabotage carried out individually or by a group of persons to achieve political, economic, social, or religious goals. Intimidation.

It had determined that terrorism is an instrument of coercion and illegal opposition to current social and legal norms, the platform of which is violence.

The article, based on the content analysis of scientific intelligence, formulates the main determinants of terrorist threats in the context of global challenges; philosophical and legal platforms of terrorism had substantiated; the correlations between the level of terrorist threats and the level of social development had outlined; the relationship between media and Internet content with the "promotion" of this type of criminal offense had analyzed.

Given the dynamics of the growth of so-called "cybercrime," Article 1 of the Law of Ukraine "On Fight against Terrorism," to add as follows: murder, torture, intimidation of the population and the authorities, interference in the operation of digital networks and electronic communication systems or other encroachments on the life or health of innocent people or the threat of committing criminal acts to achieve criminal goals.

Keywords: philosophy of terrorism, terrorism, philosophical and legal determinants, terrorist threats, violence, criminal offenses.